

G. G. Iggers: *Moderne historievitenskaber. Socialhistorie efter 1945: Forudsætninger, hovedlinier, perspektiver*. Oversat af Jens Rahbek Rasmussen. Efterskrift af Bernard Eric Jensen. Kbh., Suenson 1980. 197 s. 98 kr.

Iggers' bog er ikke historiografi i traditionel forstand, redegørelse for perioder eller forfatterskaber, i bedste fald placeret i idéhistoriske sammenhænge; og ikke heller blot et forsøg på at kortlægge efterkrigstidens traditionsbrud. I indledningen præciserer han det som sit mål at diagnosticere en række »udviklingslinier, som forekommer repræsentative for de forsøg, man i lande som Frankrig, Vesttyskland, Polen, Storbritannien og USA har gjort for at etablere et grundlag for en historisk samfundsvidenskab« (s. 9). Periodiseringskriterierne kan diskuteres,¹ men formuleringen kan virke lidt undvigende – repræsentativiteten (eller mangelen på samme) ligger naturligvis ikke på geografisk plan, men er et sagligt begrundet, omend begrænset »sample«. Iggers udsondrer (s. 31; jf. s. 37 f.) typologisk tre hovedretninger, alle med rødder i 1800-tallets historievitenskaber, en nomotetisk, en hermeneutisk og en dialektisk marxistisk, her belyst ved *Annales*-kredsen, efter krigstidens tyske samtids- og samfundshistoriske forskning og moderne, udogmatisk marxisme i Polen, Frankrig og England. Resultatet er blevet en bog, som i høj grad er debatværdig, men på mange punkter også kontroversiel.

Uden at ville være spidsfindig er det måske ikke helt uproblematisk at behandle begreberne nomotetisk og nomologisk som absolute synonyme (jf. oversætterens note s. 31). Anmelderens fornemmelse af nuanceforskel ligger i, at nomotetisk videnskab søger at udlede lovmæssigheder med henblik på det, Iggers karakteriserer som prædiktive formål, medens nomologisk videnskab vil forsøge at forstå eller forklare typologiske sammenhænge eller regelmæssigheder. Til den første gruppe henviser forf. nypositivismen, men også kvantificeringsmagien (eksemplificeret ved W. W. Rostows »stages of economic growth« og »take-off«-teori) og den angelsaksiske »new economic history« (»cliometri«); og han gør tillige opmærksom på, at ikke så få marxistiske historikere »har arbejdet (arbejder?) med en historiefølelse, der ligner de ældre positivistiske idéer om historie som en eksakt videnskab« (s. 32 f., 35). Under alle omstændigheder afviser han med Karl Popper disse tendenser som »en farlig illusion med alvorlige politiske konsekvenser for menneskets frihed«. Ét af bogens hovedanliggender er netop at analysere de mekanismer, som stadig truer med at kværne det demokratiske samfund i objektivitetens navn, et problem, jeg senere vender tilbage til.

Selvom Iggers med rette advarer mod en for håndfast anvendelse af Thomas S. Kuhns paradigmebegreb som analyseredskab (s. 11–13), konstaterer han som afslutning af sin undersøgelse, at paradigmer af naturvidenskabelig støbning aldrig har eksisteret i historieforskningen, og at kritikken af den traditionelle historievitenskaber ikke har ført frem til nogen ny konsensus (s. 134); de tre retninger trives side om side. Iggers afviser forholdsvis kortfattet den moderne kritik (Hayden White o. a.) af historiens karakter af videnskab og dens nytte (s. 9–11 og 135 f.), men betoner de muligheder, der ligger i, at historikere af så vidt forskellig observans, som der her tales om, i *praksis* har kunnet komme på tale siden 1950; fællestrækket ligger i (eller beror på), at behovet for tolkningsmodeller af højere grad af videnskabelighed end hidtil er bydende, samtidig med at man gensidigt anerkender den gyldigt accepterede intersubjektivitet som normgivende, en art negativ eller stiltiende konsekvens. Behovet ligger i Iggers' øjne ikke blot i inddragelsen

¹ Et andet og måske mere rationelt forsøg på periodisering giver Lawrence Stone, *History and the Social Sciences in the twentieth century. The Past and the Present*. London 1981, s. 3–44 f.

af nye forskningsfelter, men nok så meget i, at historieforskningen netop påny kan blive en ansvarsbevidst, historisk samfundsvidenskab – et standpunkt, som med rette ligger nært op ad *Annales-kredsens* fordringer til *histoire globale* i den forstand, at den bør omfatte alle sider af menneskets og menneskesamfundets virksomhed og forandringerne i disse vilkår.

De »pluralistisk-eklektiske« træk i Iggers' standpunkt og hans forsøg på harmonisering, som Bernard Eric Jensen hæfter sig ved i sit indgående efterskrift, må jeg senere vende tilbage til. Det afgørende for Iggers' analyse ligger på historiografisk snarere end på teoretisk plan. Hans grundsynspunkt er, at beskæftigelsen med fortiden i det 18. århundrede opnåede teoretisk-videnskabelig status som akademisk disciplin, dels ved intersubjektiv konsensus om den kritiske metodik, faget måtte betjene sig af (og som lå i antikvarenes møjsommelige opbygning af redskabsapparatet siden renaissance), dels i oplysningstidens interesse for menneskets og samfundets vilkår og dens tillid til menneskets modtagelighed for rationel belæring. Med støtte i moderne undersøgelser (H. Butterfield, P. Reill o. a.) betoner Iggers de tyske universiteters – og specielt Göttingens – betydning for udformningen af historisk samfundsvidenskab; med Friedrich Schölzers tilspidsede formulering: Statistik er stillestående historie, historie statistik i bevægelse.

De forløbne to århundreders udvikling anskuer Iggers som gradvis erosion eller pervertering af Göttingerskolens idealer og indsigt. Hovedvægten lægges dels på den tyske historismes hermeneutiske individualisering, som siden Ranke banede vejen for abstraktion af ledende komponenter og sublimering af statsmagten, for tysk nationalisme og for de højere samfundsgruppers konservatisme. I denne henseende har forf. naturligvis kunnet støtte sig til sin fornemme undersøgelse af *The German Conception of History* (1968), som allerede foregreb betoningen af, at »revisionismens« opgør med den hermeneutisk-individualiserende tradition og dens autoritære konsekvenser først fik afgørende gennemslagskraft efter anden verdenskrig.

Den anden erosionsfaktor finder Iggers i fagets akademiske professionalisering og elitære rekruttering, mest iøjnefaldende ved de tyske universiteter og franske uddannelsesinstitutioner. Rendyrkningen af fagets tekniske og faginterne aspekter og dens uheldige konsekvenser kan der ikke være tvivl om, men hænger formentlig også sammen med rekrutteringsforholdene, ikke mindst i Tyskland. Allerede indledningsvis betoner Iggers, at traditionelle historiografiske undersøgelser er utilstrækkelige, fordi de »kun sjældent (har) behandlet historieforskningen i dens samfundsmæssige og institutionelle sammenhæng« (s. 11), og han vender flere gange tilbage til den elitære rekrutterings betydning som konserverende faktor i fagets teoretiske udformning og sociale politiske funktioner (f. eks. s. 40 f., 66 f., 119). Alligevel har Bernard Eric Jensen sikkert ret i, at integrationen af historiografien i bredere samfundshistoriske rammer endnu langt fra er fuldbyrdet (s. 186). Iggers har ret i, at Karl Lamprechts materielt og morfologisk farvede studier blev opfattet som et attentat mod den bestående samfundsorden, en »opmuntring til fjenden« (s. 25, 27 f., 65 ff.); reaktionens sociale og politiske baggrund fremtræder blot klarere – omend mere omstændeligt – i Matti Viikariis analyse af Lamprechts forfatter-skab og Lamprecht-konflikten.² Noget tilsvarende gælder formentlig også den kontroversielle Werner Sombart, som desværre ikke behandles. Og endelig bør det vel også anføres, at diskriminationen udover politiske, sociale og racemæssige ingredienser stadig også havde konfessionelle; det sidste gælder f. eks. Ludwig Pastor.

Bogens hovedtese er utvivlsomt uangribelig, men blot næppe komplet. Det er i anmelderens øjne en brist, at de prædiktive, nomotetiske systemer – og da især positivis-

² M. Viikari, Die Krise der »Historischen« Geschichtsschreibung Karl Lamprechts. *Annales Academiae Scientiarum Fennicae*. Diss. Human. Litt. 13. Hfrs. 1977.

men – ikke behandles selvstændigt, når forf. som nævnt så eftertrykkeligt distancerer sig fra disse retninger eller endda anser dem for farlige og eftersom positivismen (eller andre monolithiske makroteorier) endnu næppe er *passé*. Ræsonnementet kræver, at vi kort må vende tilbage til Iggers' betoning (s. 18–20) af den moderne symbiose af antikvariske normer og oplysningstidens menneske- og samfundsopfattelse. Han fremhæver Göttingen som arnested, men nævner ikke den engelske empirismes historieforskning, som f. eks. Arnaldo Momigliano og Denys Hay tillægger afgørende betydning ved at forbinde kritisk analyse og litterær fremstillingsform på en måde, som ligner Göttingerskolens »historiske kunstværk«, men hvis erkendelsesapparat helt eller delvis adskilte sig fra den engelske empirismes. Selvom f. eks. Joh. Chr. Gatterer accepterede eksistensen af en objektiv, men næppe opnåelig virkelighed, kræver analysen altid udvælgelse, som gav historikerens *Standort* og *Gesichtspunkt* en funktionel placering. Empiri og rationalitet kunne kun i begrænset omfang underbygge de nødvendige, generaliserende hypoteser, historien krævede som videnskab; tilbage bliver altid en margin, der kræver »forstående indsigt« eller den skolede historikers *divination* for at etablere universelle sammenhæng.³

Det er fuldt korrekt, at »Göttingen-historikerne (afviste) alle forsøg på at presse et filosofisk skema ned over historien« (s. 18), og at forskningsteknikken gik i arv til den tyske historikerskoles hermeneutiske historisme (s. 25 f.). Alligevel er det vel et åbent spørgsmål, om Iggers ikke overser, at netop den margin, som empiri og rationalitet efterlod til udfyldelse ved forstående indsigt, ikke også kunde – og blev – en Achilleshæl for 1800-tallets metafysiske og filosofiske spekulative systemer, eller for socialdarwinismens og marxismens forsøg på at lægge udviklingen i lovfæstede, empirisk begrundede rammer. Fra dette synspunkt får de prædiktive systemer betydning som en tredje erosionsfaktor. På den anden side fremgår det af Iggers' fremstilling (kap. IV) helt klart, hvorledes den monolithiske marxisme i Polen, Frankrig og England forvandles til mere smidige, heuristiske redskaber; betydningen af *Annales*-kredsens gæld til sociologen Émile Durkheim (s. 43 f., 46 f., 57) formidles derimod næppe fuldtud. Fra skandinaviske synspunkter kunne man tilføje det påfaldende i, at Erik Arups elegante og avancerede positivisme eller Halvdan Kohts konsekvente, men evolutionære »national-marxisme« kan tænkes at have virket blokerende for nye impulser.

En anden angrebsflade ligger utvivlsomt i, at både denne bog og forgængerens bærer meget tydeligt spor af, at forf.s indsigt i det førindustrielle samfunds historie ikke står mål med hans fortrolighed med industrisamfundet og dets politiske og ideologiske problemer; en skævhed, som kan have fået funktionelle konsekvenser. Det meget omfattende kapitel III (s. 65–98) beskæftiger sig kyndigt, men unødigt indgående med den tyske historieforskning, som i efterkrigstiden har koncentreret sig om moderne tysk (undertiden også fremmed) historie på flere planer, opgøret med en autoritær fortid og med historismens epigoner og opbygningen af en moderne socialhistorisk orienteret historieforskning gennem flere stadier.⁴ En forskning, som trods skepsis overfor den franske forskningsanalytisk-strukturelle socialvidenskab alligevel har forsøgt at etablere forbindelser »mellem hermeneutisk fortolkning og socialvidenskabelige problemstillinger«, specielt hos Hans-Ulrich Wehler og Jürgen Kocka. Impulserne fra fransk og angelsachsisk socialhistorie har bidraget til at hæve vesttysk historieforskningens emnemæssige og metodiske isolation, hedder det afslutningsvis (s. 98), og der er skabt grundlag »for en historievitenskab, som

³ P. Reill, *History and Hermeneutics in the Aufklärung: The Thought of Johann Christoph Gatterer*. *Journal of Modern History* 45. New York 1973, s. 42.

⁴ Liniere fremtræder nok så afklaret hos Inga Floto, *Fra Fischer-kontrovers til Wehlers kejserrige: Tendenser i vesttysk historieskrivning i 60'erne og 70'erne*. Fra nær og fjern. Festskrift til Sven Henningsen. Kbh. 1980. s. 91–113.

beskæftiger sig med et moderne industrisamfunds specifikke politisk-soziale problemer».

Så vidt så godt. Men kan man uden at øve vold mod den generelle karakteristik, Iggers sigter mod, uden videre ignorere den forskning, som på højt og moderne niveau har arbejdet med det førindustrielle samfund? Det gælder ikke mindst udforskningen af middelalderens samfund (f. eks. W. Schlesinger, K. Bosl, Fr. Prinz, R. Wenskus o. a.), men også Wilh. Abels socialhistoriske forskning (trods hans isolation i førkrigstiden; s. 52, 76 f., 94 og 97). Det er en *peccamen omissionis*, dels fordi denne forskning også har haft en fortid og en traditionel indretning at gøre op med, dels fordi Iggers uden at gå i dybden (s. 92 f.) anfører, at en retning – netop under påvirkning fra antropologisk farvede strømninger i fransk og engelsk socialhistorie, men endnu svagt repræsenteret ved universiteterne – har kritiseret Wehlers og Kockas historiebegreb for at være snævert og vilkårligt begrænset til industrisamfundets horisont; det førindustrielle samfund måles og vejes med industrisamfundets værdinormer. Men når kritikerne mener, at den Wehler-Kockaske retning når frem til sine teoretiske rammer ved at overvurdere Max Weber og »undlade at videreudvikle Marx«, løser det næppe dilemmaet, selv ikke når marxismen anvendes som kritisk-dialektisk heuristisk redskab. Skæringspunktet er ikke specielt tysk, men ligger i, at mange betydelige historikere – og da navnlig de, som beskæftiger sig med industrisamfundet – har været tilbøjelige til at inddrage det førindustrielle samfund i den udstrækning det har kunnet tjene til at forklare industrialiseringen, en indfaldsvinkel, som nærmer sig det kontrafaktiske.

Norman Baker, der har skrevet det ligeledes kronologisk ensidige afsnit om engelsk socialhistorisk forskning, nævner netop E. J. Hobsbawm som en af pionererne i debatten om 1600-tallets krise, den periode, der repræsenterede en »sidste fase i den generelle overgang fra en feudal til en kapitalistisk økonomi« (s. 128). Selv formulerede Hobsbawm sin angrebsvinkel kontrafaktisk som en undersøgelse af, hvorfor 1500-tallets handelskapitalisme ikke direkte udviklede sig til den industrikapitalisme, der er hans hovedanliggende, men blev afbrudt af 1600-tallets stagnation.⁵ Iggers påpeger blot nøgternt gælden til Ranke, når *Annales*-historikerne fastholder, at enhver periode eller struktur har en forskningsmæssig berettigelse, som hviler i sig selv (s. 40, 62, 135), endda er mere konsekvente end Ranke ved netop at advare mod at anvende industrialiseringen som målestok.

Iggers' store kapitel om »den franske *Annales*-tradition: Historie som integreret humanistisk videnskab« (s. 39–64) undgår omhyggeligt at operere med en skoledannelse, således som det hyppigt har været tilfældet, men periodiserer og nuancerer loyalt fra pionererne Henri Berr, Lucien Fèbvre og Marc Bloch, via kvantificeringsfasen efter krigen, kritikken indefra i 1960'erne til inddragelsen af nye emneområder og antropologiske eller socialpsykologiske problemstillinger i det forløbne årti. Derimod kan hans karakteristik af *Annales*-systemets grundstruktur og dets forhold til den klassiske historiske metodik nok kræve enkelte kommentarer.

At sondringen mellem nomotetisk og nomologisk videnskab ikke er hårløveri (men endda med Goethe i erindring rammer det rigtige hår) ligger naturligvis i, at den dels gør det muligt at drage skel mellem *Annales*-kredsens strukturalisme og andre franske strukturalisters (f. eks. den schweixiske psykolog Jean Piagets) tilnærmelse til deterministiske eller cykliske begrebsrammer,⁶ dels i, at der ikke uden videre består berørings-

⁵ E. J. Hobsbawm, *The Crisis of the Seventeenth Century. Crisis in Europe 1560–1660*, ed. T. Aston. London 1965, s. 5 og 57 f.

⁶ Således strukturdefinitionen hos J. Piaget, *Strukturalismen*. Overs. af V. & V. Bloch. Kbh. 1972, s. 6 f.; jf. F. Braudel, *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*. 2. udg., Paris 1966, II, s. 519 f.; jf. også Jørgen Schoubyes fine analyse i HT 80. Kbh. 1980, s. 357 ff.

flader mellem *Annales*-kredsens strukturalisme og klassisk eller moderne hermeneutik. Iggers fremhæver da også udtrykkeligt de erkendelsesteoretiske forskelle mellem den tyske hermeneutiks sondringer mellem *Verstehen* og årsagsforklaring på den ene side, og på den anden Lucien Fèbvres understregning af forskellen mellem *savoir* og *comprendre*. Forståelse kræver forsøg på forklaring af sammenhænge, og den nødvendiggør kausalforklaringer, som samtiden vel sjældent selv kunde overskue (s. 40), men processen foregår – hvad Fèbvre fuldtud var på det rene med – på historikerens ansvar, et grundtræk, *Annales*-kredsen konsekvent har fastholdt; »i historieforskningen eksisterer den fuldendte bog, den bog, som aldrig skal skrives påny, ikke. Historie består tværtimod i en stadig skiftende udspejling af fortiden, eftersom den må tilpasse sig nutidens nødvendigheder, ofte også dens bekymringer«, skriver Fernand Braudel.

Forf. fremhæver med rette Henri Berr's krav til historieforskningen til at beskæftige sig med »ligheder, ensartetheder og gentagelser«, til etablering af rammer til forståelse af regelmæssigheder og til stadig vekselvirkning mellem hypotese, analyse og syntese (s. 44 f.). Selvom Lucien Fèbvre overvejende bevægede sig i analyser af bevidsthedsformer og Marc Bloch i stigende omfang med »den materielle ramme, indenfor hvilken bevidstheden udtrykker sig«, bevares forbindelsen ubrudt til grundprogrammet; det gælder jo i høj grad Braudel. Det er derimod næppe fuldt korrekt, at *Annales*-systemet ikke har bidraget til forfinelse af den klassiske, historiske metodik, rigtigere derimod, at Bloch og Fèbvre med Durkheims udtryk ville studere *des faits sociaux*, som »kunde iagttages direkte uden at skulle formidles gennem skriftlige kilder« således, som Charles Langlois og Charles Seignobis havde forlangt (s. 43 f., 46 f.). Det springende punkt ligger, uden at det fremgår af Iggers' fremstilling, i kravet om systematisk levnsudnyttelse af kilde-materialet fremfor informativ-hermeneutisk, og at dette krav iøvrigt bemærkelsesværdigt nok formuleres samtidig af Erik Arup.

At reaktionen overfor Langlois og Seignobis repræsenterede en væsentlig skærpelse af de metodiske krav (og af historikerens ansvar) er utvivlsomt, en metodisk rigorisme, som *Annales*-kredsen konsekvent fastholder. Dens krav til studium af regelmæssigheder, *recurrences* og struktur rummer nok som Iggers påpeger en fare for at historien bliver statisk (trods Braudels protester), men at dens strukturalisme teoretisk skulle være af en sådan art, at den kun egner sig for analyse af statiske samfund er næppe rimeligt at antage. Det er muligt, at *Annales*-kredsens længe foretrukne område var det førindustrielle samfund, fordi en række af dens ledende skikkelser havde speciale her (s. 58 f.), men det beror på en fundamental misforståelse, at det førindustrielle samfund skulle have været statisk. Braudel distancerede sig 1958 udtrykkeligt fra den statiske sociologi og betonedede de dia-krone og synkron tidsdimensioner, historikeren nødvendigvis må betjene sig af.⁷ Ube-strideligt rigtigt er det derimod, at 1970'ernes impulser fra antropologi, religionssociologi osv. i LeRoy Laduries *Montaillou* (1975) og *Carnival à Romans* (1978) nærmer sig en hårfin balance mellem *histoire immobile* og *la longue durée*, rigtigt også, at Le Roy Ladurie »ofte har betonet, at historikere (også) måtte beskæftige sig med historiens »ubevægelige« aspekter« (s. 62–64) – men stadig med de muligheder, denne dualisme rummer for at overskride strukturernes grænser ved konfrontation med begivenhedshistorie, mest iøjne-faldende i den sidste bog.

Disse problemer har naturligvis forbindelseslinier til kritikken mod *Annales*-historikerne for ikke at kunne eller ville give plads for politisk historie eller blot *l'histoire événementielle*. Iggers citerer (s. 154 note 132) Gerhard Ritters banale angreb mod *Annales*-

⁷ F. Braudel, *Histoire et sciences sociales. La longue durée. Écrits sur l'histoire*. Paris 1969, s. 41 ff.

historikerne 1955 for helt at have prisgivet *den* politiske historie, der havde været historismens hjørnesteen. Det er muligt, at Braudels bemærkning 1947 om, at politisk historie kun kan opfattes som overfladestrømninger, irrationelle reaktioner overfor uforståelige, strukturelle mekanismer, kan have virket udfordrende; og rigtigt er det, at Braudels egen fremstilling af den politiske historie var traditionel. Men når denne – atter med Iggers' ord – 1966 »indrømmede«, at den politisk-historiske forskning ikke var nået videre end Ranke (s. 57; jf. s. 50 og 63), kan adressen ikke misforstås, men dækker ikke helt Iggers' konklusion, at Braudels karakteristik vedgik kritikens berettigelse.

Langt væsentligere er det – som forf. flere gange fremhæver – at *Annales*-systemet savner en gennemarbejdet teori, som kan forklare overskridelse af strukturer, forklare dynamik og funktion; specielt hæfter han sig ved, at der savnes teorier til forklaring af overgangen fra førindustrielt til industrielt samfund (s. 58–60). Selv foreslår han inddragelse af Webers og Marx' teorier, som ville kunne give en indfaldsvinkel til analyse af ideologi, magtkamp, sociale normer, økonomiske interesser, personligheder osv. (s. 59). Lidt tidligere citeres Roland Mousniers angreb på François Furet (1964) for ikke at have indset, at kvantitative data kun er symptomer, historikeren først kan udnytte, når samtidens egne normer – statusnormer, ideologi osv. – er kortlagt, i et samspil mellem normer og social struktur. Til gengæld fastslog marxisten Robert Mandrou som en »generelt gyldig sociologisk regel, (at) et samfund defineres altid af den herskende klasse«, og at lavere sociale lag var tilbøjelige til at tilegne sig dens normer (s. 56 f.). Et synspunkt, en Weberianer formentlig med modifikationer ville kunne tilslutte sig.

Furet forsvarede (1971) sine synspunkter ved, at politik og ideologi måtte betragtes som relativt uafhængige overfladefænomener – selv i 1700-tallets franske monarki, et synspunkt, som ligger Braudels nært. Allerede i 1963 havde Braudel imidlertid netop bebrejdet Pierre Goubert, at hans analyser af Beauvaisis 1600–1730 tabte dynamiken af syne til fordel for strukturer, at statistik netop kun afspejler sociale dybdefænomener, og at Goubert havde mistet forbindelsen til den almindelige historie. Iggers anfører (s. 53), at Goubert indrømmer den offentlige skattepolitik »en vis betydning for den lokale økonomi« (i bedste fald en eufemisme), medens LeRoy Ladurie for Languedocs vedkommende helt kan se bort fra statsmagten (et synspunkt, som *Carnival à Romans* dementerer). På denne baggrund virker konklusionen (s. 54) noget tam: Det er tvivlsomt, om statsmagten (monarki, bureaukrati, stænder og andre institutioner) »har haft slet så ringe betydning for den enkelte egn sociale udvikling som *Annales*-historikerne vil tilmåle den«.

Strukturer er mangeartede fænomener, og statsmagts indgreb naturligvis vigtig, men ikke den eneste forandringsfaktor. Netop systematisk konfrontation af strukturer og anvendelse af operationelle forklaringshypoteser har jo vist sig at give løfterige muligheder for at bryde dette klassiske dilemma.⁸ Ejendommeligt nok koordinerer Iggers blot ikke sin kritik af *Annales*-systemets manglende, overordnede teori for social forandring med analysen af Wehlers fremgangsmåder fra slutningen af 1960'erne, der henter impulser ikke blot fra Weber og Marx, men også fra Alexander Gerschenkron og Joseph Schumpeter, hvis teorier vel kun har heuristisk gyldighed i en given historisk sammenhæng, men som kunde tjene som rammer til forklaring af indre forandringslogik (s. 85; hos Schumpeter gælder det især finansielle forandringer og finanssociologiske reaktionsfænomener). På tilsvarende måde nævnes (s. 88), at Jürgen Kocka (*Klassengesellschaft im Krieg 1914–18*) søger inspiration hos Marx' klasseteori, men bevidst reducerer den til heuristisk redskab.

I modsætning til Traian Stoianovicz, som uden videre opererer med et internationalt

⁸ Jf. Niels Steensgaard i HT 76, Kbh. 1976, s. 70–72.

normgivende *Annales*-paradigme, mener Iggers sammenfattende, at kretsens variationsbredde stadig er for stor til at kunne utfylde en sådan funksjon (s. 64 og 137), men at systemet ikke er utilgjengelig for »mellemdistance«-teorier. Den gyldne middelvei mellom håndfast generalisering og absolut teoriløshed ligger i »forsøget på at udnytte generaliseringer med begrenset eller middelstor rekkevidde«; den aksepterer, at enhver historisk situasjon er unik, og at menneske(samfundet) former enhver situasjon (s. 39 f.). Begrebet »middelstor rekkevidde« presiseres blot ikke nærmere teoretisk.

Lignende tendenser gjelder også polsk historieforskning. Iggers nævner, at Jerzy Topolski aksepterer »Braudels definisjon av modeller som »simplifiserende systemer, hypoteser eller forklaringsystemer« (s. 109 f.); tilsvarende, at Witold Kula advarer både mod »ahistoriske abstraksjoner« og »ateoretisk historisme«, og at han foreslår etablering av lovmessigheter med økonomisk- (og sosial) historisk gyldighet for spesifikke geografiske eller kronologiske miljøer. Typologisk adskiller den polske skole seg altså fra *Annales*-kretsen ved sit krav om »virkelige«, men miljø- eller tidsbestemte modeller; historiografisk er det blot for let at nøye seg med at fastslå, at »den polske skoles hovedinteresse har vært analysen av den feudale, dvs. førkapitalistiske, landbruksdominerte økonomi med de store godser som grunnleggende produksjonseenhet«.

Det fremgår med all tydelighet av de betydeligste polske arbeider – foruden Kulas og Topolskis f. eks. også Andrzej Wyczański, Antoni Mączak og Maria Bogucka – at tolkningen av Polens tilbakegang i 1600-tallet og de nasjonale katastrofer i 1700-tallet (og senere) har vært et hovedanliggende,⁹ i videre perspektiv også tolkningen av Østeuropas seigtlivende »refeudalisering« konfronteret med Vesteuropas kommersialisering, ekspansjon og industrialisering. Mączak har senere (1978) på grunnlag av bl. a. reiseberetninger analysert den økonomiske og sosiale regionalisering av Europa omkring 1600, medens Topolski (1969) formulerte »a tentative new theory« for Europas »dualistiske« utvikling, der forbindes med varierende politiske, administrative og kulturelle mønstre.¹⁰ Linierne fra Braudels undersøkelse av Middelhavsområdet svindende betydning fra slutningen av 1500-tallet til fordel for Nordvesteuropa og diskussionen av 1600-tallets kriser fører dermed via polsk og vesteuropæisk forskning frem til Immanuel Wallersteins ambitiøse og globale, men også generaliserende regionalisering og – omend ikke uten tillopp til kontrafaktisk argumentasjon – betoning av, at Vesteuropas utvikling fant sted på bekostning av eller fremskyndede Østeuropas underutvikling.¹¹ Systemdannelsen og symbiosen har Iggers naturligvis endnu ikke kunnet overskue, men kanskje nok have analysert »den polske skole« noget mere indgående.

Afslutningsvis konkluderer Iggers (s. 136 f.), at selvom et nytt »paradigme« ikke er oppnått, supplerer de bestående retninger hinanden på en sådan måte, at moderne historievitenskap av forskjellig observans ikke blot er kommet på talefod, men at den har lagt historismen definitivt bag seg og har oppnått en høyere standard i sine krav til

⁹ Jf. f. eks. J. Topolski, *La régression économique en Pologne du XVIe au XVIIIe siècle*. *Acta Poloniae Historica* VII. Warszawa 1962, s. 28–49; A. Mączak, *Penge og samfund i 15- og 1600-tallets Polen-Lithauen*. HT 76. Kbh. 1976, s. 87–112.

¹⁰ A. Mączak, *Życie codzienne w podrózach po Europie w XVI i XVII (Dagligt liv på reiser i Europa i 16. og 17. århundrede)*. Warszawa 1978; jf. Jørgen Steen Jensen i HT 80. Kbh. 1980, s. 245 f.; J. Topolski, *Causes of Dualism in the Economic Development of Modern Europe. A tentative new theory*. *Studia Historiae Oeconomicae* III. Poznań 1969, s. 3–12. I modsætning til Kulas grunnleggende bok er desværre hverken Antoni Mączaks verk eller Jerzy Topolski, *Narodziny kapitalizmu w Europie, XIV–XVII wieku (Kapitalismens tilblivelse i Europa, 14.–17. årh.)*. Warszawa 1965 oversat til vesteuropæiske sprog.

¹¹ I. Wallerstein, *The Modern World System I–II*. New York 1974–80.

videnskabelighed. Fælles for alle de nye retningers forskningslogik er »først og fremmest overbevisningen om, at historiske udsagn må kunne verificeres intersubjektivt«. Det baner vejen for dialog, men indebærer også krav til mere præcise definitioner og et højere abstraktionsniveau. Endnu mere rigoristisk fastslår Norman Baker (s. 132), at det er usandsynligt, at historievidenskaben opnår »én historie«, næppe engang ønskeligt. At resultatet skulle være blevet, »at vi nu kan se mere af fortiden end før«, bør vel nok tages med Lucien Fébvres forbehold, måske også med forbehold overfor de tendenser til teknokratisering af historievidenskaben, som Lawrence Stone advarer mod.

Som nævnt påviser Bernard Eric Jensen i sin efterskrift (s. 164 ff.) klart, at Iggers' anliggende som liberalt-demokratisk idéhistoriker fra første færd har været at bekæmpe historismens abstrahering af statens overindividuelle funktioner, som bandede vejen for vor tids autoritære statssystemer, og samtidig at formulere demokratiske alternativer, der kan gøre mennesket til et ansvarligt fornuftsvæsen. Korstoget mod historismens idégrundlag indledes 1968 med *The German Conception of History*, som blot ikke nåede den alternative løsning. Udsigten til et sådant alternativ afdæmpes yderligere i den tyske udgave 1972 efter de mellemliggende års sociale og væbnede konflikter og er i *Moderne historievidenskab* nået så vidt, at Bernard Eric Jensen karakteriserer værkets konklusion som et »utilfredsstillende og utroværdigt harmoniseringsforsøg« og Iggers' »pluralistiske-eklektiske positioner« som holdningsløs, ikke åbenhed og respekt for andres holdninger (s. 184 og 189). Interessant nok påpeger han dog tillige, at »harmoniseringstendenserne var endnu mere udpræget i den engelske udgave« 1975. Iggers havde her forsøgt at »gøre Fébvre, LeRoy Ladurie, Wehler, Hobsbawm og Thompson til den gyldne middelvej i forsøget på dog at finde konturerne af et fælles faghistorisk paradigme« (s. 190 note 9).

Det er ligeledes nævnt, at Iggers flere gange distancerer sig fra prædiktive løsninger og tager afstand fra udviklingen i USSR og DDR, som trods professionalisering reducerer historien til et hovedvåben i partiets ideologiske kamp under påberåbelse af objektivitet (s. 106-08), stik imod den aktive og ansvarlige »bevidstgørelse« af mennesket, han selv gør sig til talsmand for. Man kunne derfor også have ventet et noget mere udførligt opgør med fortidens og nutidens mere eller mindre monolithiske løsninger. Harmonisering eller ikke, det afgørende gennembrud ligger udover de højere krav til metodisk og teoretisk bevidsthed i, at makroteorieme reduceres til en del af heuristiken, men stadig et nødvendigt arbejdsredskab på højt abstraktionsniveau.¹² Man kunne fristes til snarest at konkludere, at Iggers med rette afviser historismen og de prædiktive systemer, men ikke drager den yderste konsekvens. Vi er derved tilbage ved den samme margin for disciplineret, men legal subjektivitet, som Göttingerhistorikerne og den engelske empirisme indså, men ikke løste.

Tilbage står kun den bemærkning, at Jens Rehbek Rasmussen med rette har valgt at lægge den tyske oversættelse 1978 til grund for den danske version, dels fordi den er ført ajour, dels fordi den røber forskydningerne i forfatterens standpunkter. Oversættelsen flyder naturligt og kyndigt, og hans og Kristof Kristiansens initiativ til at gøre denne debatbog lettere tilgængelig (og til en rimeligere pris end den amerikanske udgave) højst prisværdigt.

E. Ladewig Petersen

¹² Jf. Niels Steensgaard, *Makroteori i nordisk og fransk historieforskning. Studier i historisk metode XIV*. Bergen - Oslo - Tromsø 1978, s. 120-37, især s. 135 f.; E. Ladewig Petersen, *Annales-skolen og vi: En historiografisk og teoretisk konfrontation*. Nyere dansk historieforskning I. Kbh. 1980, s. 148-66, spec. s. 163-65.